

TÜRKİYE’DE BÜYÜMENİN KISITLARI: BİR ÖNCELİKLENDİRME ÇALIŞMASI

Ümit BOYNER

TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı

•••

Rekabet Kurumu gibi bağımsız, düzenleyici ve denetleyici kurulların çok büyük bir önemi var Türkiye ekonomisinde. Esasen 2001 krizinden sonra geldiğimiz noktada bu kurumların yapısal anlamda getirdikleri reform anlayışıyla Türkiye çok daha sağlam bir yere geldi diye düşünüyoruz. O açıdan Rekabet Kurumu'nu çok önemsiyorum. Bu sunumu sizinle paylaşmaktan mutluluk duyuyorum.

Bildiğiniz gibi Euro alanında yaşanan kriz başta olmak üzere dünya ekonomisi çok zorlu bir süreçten geçiyor. Bugün Avrupa Birliği'nde mali entegrasyon ve bütçe disiplini sağlamaya yönelik önlemler tartışılırken, krizlere müdahalede yaşanan aksaklıklar nedeniyle birliğin karar alma süreçleri dahi masaya yatırılıyor. Bu doğrultuda kredi derecelendirme kuruluşları Euro bölgesindeki ülkeleri de mercek altına aldılar, her gün not indirmesi beklentisi, yeni bir kriz beklentisi içinde bu gelişmeleri seyrediveriz. Özellikle gelişmiş ekonomiler kapsamında var olan ekonomik sorunlar küresel çapta büyümenin önüne set çekiyor. Bu durumun sonucu ortaya çıkan daralmada gelişmekte olan piyasa ekonomilerine kadar sıçırıyor, zarar veriyor. Söz konusu krizin küresel düzeyde yarattığı belirsizlik ve risk ortamında ülkeler için güvenli bir liman kalmadığını da gözlemliyoruz. Bu bağlamda riskten kaçışın ülke risklerinden kaçışı da beraberinde getirmesi Türkiye gibi ülkeler için olumsuz yansımalar neden olabiliyor. Bu özellikle cari açığın finansmanı açısından bizim için önemli risklere işaret ediyor. Cari açık cephesinden konuya baktığımızda, mevcut makro çerçevenin bize zaman kazandırabildiği ve dış koşulların aleyhimize dönmediği dönemlerde yüksek bir odaklanma ve çaba ile aslında yapısal reformlara yönelmemizin Türkiye ekonomisine orta ve uzun vadede büyük katkı sağlayacağını söyleyebiliriz. Dolayısıyla bir yanda sanayileşme ve küresel değer zincirinde daha yüksek seviyelere hedeflerken, diğer yanda mali disiplinin sürekliliği, yatırım ortamının iyileştirilmesi, vergi mevzuatının gözden geçirilmesi, kayıt dışı ile mücadele alanlarında hızlı adımlar atmamız kritik bir öneme sahip.

TÜSİAD olarak bu çerçevedeki farklı bakış açılarını sürekli olarak ortaya koymaya ve kamuoyu ile paylaşmaya gayret ediyoruz. Bu doğrultuda bu raporumuz gibi vizyon 2050 raporu başta olmak üzere bir çok farklı çalışmada Türkiye'nin orta ve uzun vadeli politika tercihlerini sürekli gündemde tutmaya çalışıyoruz. Çünkü gerçekten buna ihtiyacımız var. Bunun ötesinde her fırsatta Türkiye ekonomisinde sürdürülebilir ve istikrarlı büyüme politikasının önemini de dikkat çekiyoruz. Tüm bu açılardan baktığımızda büyüme TÜSİAD için sadece niceliksel bir anlam ifade etmiyor. Büyümenin toplum refahına katkısı, istikrarı sürdürülebilirliği ve istihdam yaratma potansiyeli büyüme oranının en az kendisi kadar önem taşıyor. Bu nedenle kısa bir süre önce kamuoyu ile Türkiye'de büyümenin kısıtları önceliklendirme çalışması ve benzeri diğer çalışmalarla kısa dönemdeki ekonomik büyüme sorunlarının ve bunlara yönelik makro politikaların ötesine görmeye, tartışmaya çalışıyoruz.

Büyüme Performansı

- 2000'li yıllar, özellikle de 2000 – 2001 krizi sonrası Türkiye'nin görece büyüme performansı:
 - Kişi Başına Gelir: Ortalama
 - İşçi Başına Gelir: Ortalamanın Üzerinde

Türkiye ekonomisi son yirmi yılda 4 büyük ekonomik kriz ile karşı karşıya kalmış ve özellikle 2001 krizi sonrası hızlı bir toparlanma ve reform sürecine girmiştir. Türkiye'nin 2000'li yıllardaki ve özellikle 2000 – 2001 krizi sonrasındaki performansına baktığımızda kişi başına gelir açısından performansımızın ortalamalara yakın, işçi başına gelir olarak ise ortalamaların üzerinde olduğunu görüyoruz. Özetle Türkiye 2000'li yıllarda bir verimlilik artışı yakaladı diyebiliriz.

Büyümenin Özellikleri

- Makroekonomik istikrar sağlandı.
- Kırsal istihdam ile kentsel istihdam karşılaştırıldığında:
Kırsal istihdamın payı %48'den %40'a düştü.
- Tarım ile sanayi ve hizmetler karşılaştırıldığında:
Tarımın payı %36'dan %27'ye düştü.
- Az istihdam yaratan büyümeye karşın iş gücü verimliliği yükseldi.
- İhracat yapısı ciddi biçimde değişti (tekstil ve hazır giyimin payı azaldı, otomotiv, çelik ve kimyanın payı yükseldi).

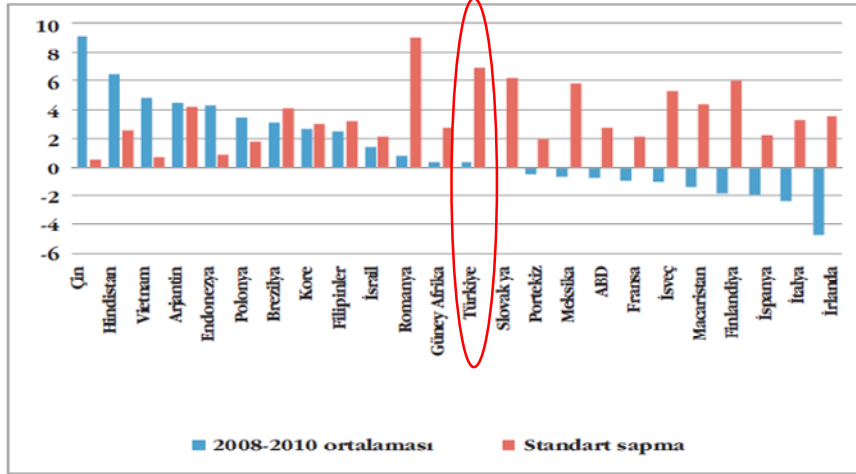
Türkiye'de uzun yıllardan sonra makro istikrarın sağlandığı bir büyüme dönemi yaşadık. Bu dönemde, ekonomimizde yapısal dönüşüm sağlandı:

Buraya kadar anlattıklarımın bir özetini yaparsak 2000'li yıllarda Türkiye'nin iyi bir performans gösterdiğini ve bir büyüme eşğine yaklaştığını söylemek mümkündür. Peki bugün orta vadede

- Kırsal istihdamın payı toplam istihdam içerisinde azalırken, kentsel istihdamın payı arttı.
- Tarımın payı azaldı, sanayi ve hizmetlerin payı arttı.
- Bu yapısal dönüşüm neticesinde az istihdam yaratan büyümeye karşın iş gücü verimliliği arttı.
- İhracatın yapısına baktığımızda ise tekstil ve hazır giyimin payı azalırken, otomotiv, çelik ve kimyanın payının artmasıyla ihracat yapısında ciddi bir değişiklik gerçekleşti.

Kriz Döneminde Performans: Büyüme ve Volatilité

Kişi başına gelir büyüme hızı ve volatilité



Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators

Özellikle verimlilik artışı açısından büyüme performansı yüksek fakat volatilité yani dalgalanma da yüksek. Bu slaytta 2008 – 2010 yılları arası büyüme hızı ortalamaları ve standart sapmalar görülüyor. Türkiye’de standart sapmanın oldukça yüksek... Örneğin, 2009’da çok hızlı büyüyen ekonomimiz, 2010’daki çok şiddetli bir düşüş yaşadı.

Temel soru

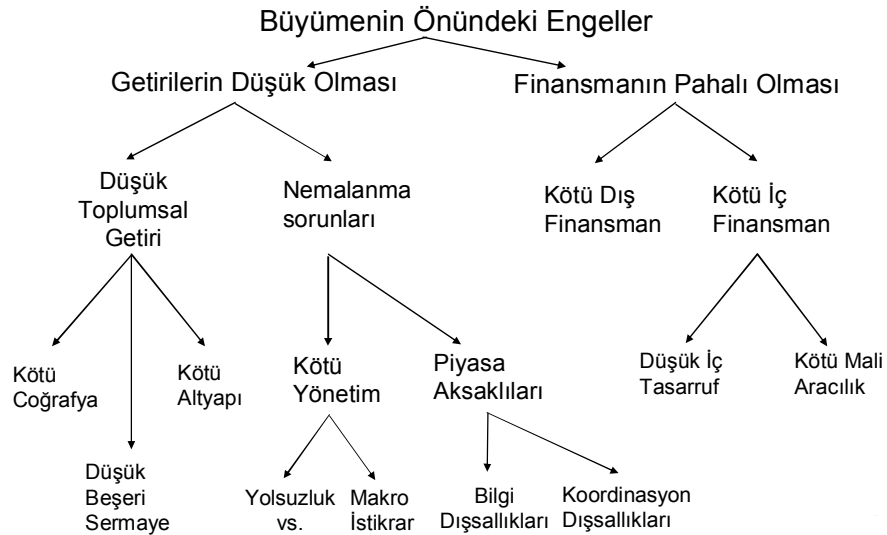
Türkiye bir eşığa yaklaştığı düşünülürken orta vadede:

- Türkiye’yi bekleyen sorunlar nelerdir?
- İstikrarlı yüksek büyüme oranlarının önünde ne tür engeller olabilir?
- Literatürde tartışılan potansiyel kısıtların hangisi daha önemlidir?

Buraya kadar anlattıklarımın bir özetini yaparsak 2000’li yıllarda Türkiye’nin iyi bir performans gösterdiğini ve bir büyüme eşiğine yaklaştığını söylemek mümkündür. Peki bugün orta vadede

- Türkiye’yi bekleyen sorunlar nelerdir?
- İstikrarlı yüksek büyüme oranlarının önünde ne tür engeller olabilir?
- Literatürde tartışılan potansiyel kısıtların acaba hangisi daha önemlidir?

Büyüme Tanısı Yaklaşımı (Hausman, Rodrik, Velasco)



Bu sorulara yanıt verebilmek, ülkemiz ekonomisinin büyümesinin önündeki engelleri tespit etmek ve bu engeller arasında bir önceliklendirme yapabilmek için Hausman, Rodrik ve Velasco tarafından geliştirilen “Büyüme Tanısı” yaklaşımını kullandık.

Slaytta yer alan şekli bir karar ağacı olarak düşünebiliriz. Bu doğrultuda, büyümenin veya yatırımın önündeki engelleri “Getirilerin Düşük Olması” ve “Finansmanın Pahalı Olması” ana başlıkları altında toplayabiliriz. Finansmanın pahalı olmasının altında iç piyasadaki bozuklukları veya dış finansmana erişim zorlukları yatabilir.

Esas engel yatırım getirilerinin düşük olmasında ise yatırımların toplumsal getirilerinin düşük olması ya da yatırımcıların yatırımlarından nemalanma sorunları söz konusu olabilir. Düşük toplumsal getirilerin altında örneğin, coğrafi kısıt, beşeri sermaye ya da alt yapı problemleri var olabilir.

Yatırımcıların nemalanma sorunlarına bakarsak yolsuzluk ve makroekonomik istikrarsızlık gibi kötü yönetim göstergelerine ve ya bilgi ve koordinasyon dışsallıkları gibi piyasa aksaklıklarına ulaşmamız mümkün olabilir.

Özetle bu karar ağacının çizdiği analitik çerçeve, adım adım ilerleyerek hangi kısıtların daha öncelikli olduğunu tespit etmektedir.

Finansmana erişim konusunu incelediğimizde son 10 yıllık dönemde ciddi bir iyileşmenin sağlandığını görüyoruz.

Finansal Koşullar

- Bankacılık sistemi aktif yapısı değişti.
- Reel faizler düştü, artık uluslararası ortalama düzeyindedir.
- Risk algısı ve risk primi düştü.
- KOBİ'lerin finansmana erişimi arttı.

Bu bağlamda,

- Bankacılık sisteminin aktif yapısı değişti. Kredilerin bankacılık aktifleri içerisindeki payı artarken, reel faizler düştü. Türkiye'nin artık uluslararası ortalamalara yakın bir reel faizi var.
- Ayrıca, OECD çalışmalarının gösterdiği üzere Türkiye üzerindeki risk algısı ve risk primi de son 10 yılda önemli oranlarda düştü.
- Bunların yanı sıra KOBİ'lerin finansmana erişiminin arttığı yönünde göstergeler bulunmaktadır.

Finansal Kısıtlar

Bu gelişmeler artık finansal kısıtların olmadığını göstermiyor.

- Yapılan çalışmalar mali piyasaların en gelişmiş olduğu ülkelerde bile finansal kısıtların özellikle küçük ve genç firmalar için önemli bir engel teşkil ettiğini gösteriyor.

Ancak mali sistemin erişilebilirliği bundan 10 yıl öncesine göre çok artmış durumdadır.

- Bankacılık sistemi dış piyasalardan kolaylıkla borçlanabilmektedir.

Kredi miktarındaki ani bir artışın verimli yatırımlarda ciddi bir artış sağlayacağı kesin değildir.

- Yatırımlarda artış tamamlayıcı girdiler gerektirecektir; esas kısıt bu girdilerde ortaya çıkabilir.

Bu noktada önemle belirtmek isterim ki sözünü ettiğimiz önemli gelişmeler, artık finansal kısıtların var olmadığını göstermemektedir. Yapılan çalışmalar, finansal sistemin en gelişmiş olduğu ABD dahil olmak üzere finansal kısıtların özellikle küçük ve genç firmalar için önemli bir engel teşkil ettiğini göstermektedir. Buna karşın mali sistemin erişilebilirliği bundan 10 yıl öncesine göre iyileşmiş durumdadır. Artık, bankacılık sistemi dış piyasalardan kolaylıkla borçlanabilmektedir ve kredi miktarında ciddi bir artış vardır.

Ancak altını çizmek istediğimiz nokta var; Kredi miktarındaki artış, yatırımların verimliliğinde artış yaşanacağı anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla, temel kısıtın burada olmadığı, büyümenin önündeki engeller listesinin birinci sırasına finansal kısıtların yazılamayacağı sonucuna vardık.

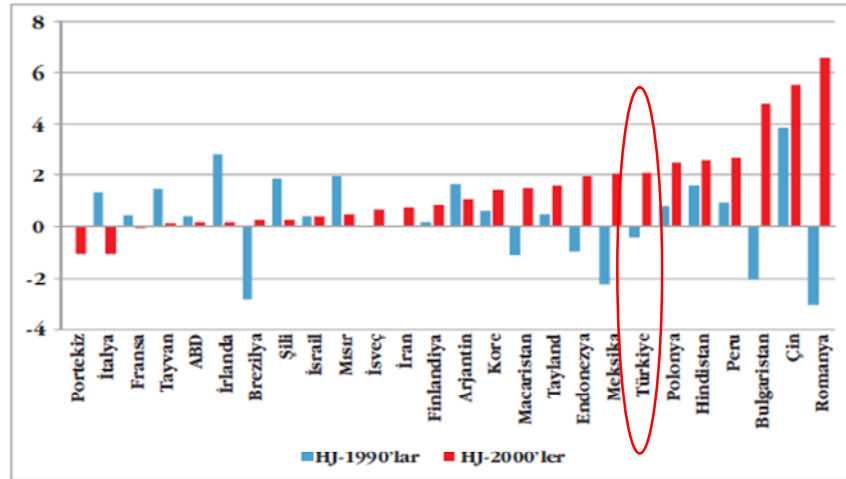
Bu durumda, esas kısıtların finansman erişiminde değil, yatırımların getirilerinde olduğunu düşünmek gerekir. O zaman incelememizi bu yöne kaydırırsak...

Verimlilik Artışında Türkiye

- 2000’li yıllarda 1990’lı yıllara göre Toplam Faktör Verimliliği (TFV) büyüme hızında çok ciddi bir artış vardır.
- 2000 – 2008 yılları arasında Türkiye TFV büyüme hızında dünyada üst sıralardadır.

Türkiye’nin verimlilik artışı bakımından, nerede olduğunu değerlendirdiğimizde; uluslararası karşılaştırmalar neticesinde “Toplam Faktör Verimliliği” açısından 2000’li yıllarda 1990’lı yıllara göre önemli bir artış kaydettiğini gördük. Ayrıca, kriz yıllarını yani 2000–2001 dönemini dahil ettiğimizde dahi Türkiye, toplam faktör verimliliği büyüme hızında dünya çapında üst basamaklarda, 120 ülke arasında 31. sırada yer almaktadır.

TFV Büyüme Hızı (%) Hall-Jones Yöntemi



Kaynak: Penn World Tables verisi ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Raporumuzda, bu 120 ülkeyi Türkiye ile karşılaştırılması daha uygun ülkeler kümesine daralttığımızda Türkiye 7. Sıraya yükselmektedir. Türkiye’nin

2000–2008 yılları arasında ortalama %1,5 ila %2,5 arasında değişen önemli bir toplam faktör verimliliği artışı bulunmaktadır. Dolayısıyla, toplam faktör verimliliği açısından Türkiye iyi bir performans göstermiştir.

TFV Artışında Yapısal Değişimin Rolü

- İşgücünün sektörler arası dağılımında tarımın payının azalması ve diğer sektörlerin özellikle imalat sanayinin payının artması TFV büyüme hızında önemli bir rol oynadı (Rodrik 2010).
- TFV büyüme hızında bu etkenin rolü zaman içinde azalacaktır (Sak 2011) .

Toplam faktör verimliliğindeki artışı neyin sağladığına da kısaca değinmemiz gerekirse, Türkiye'nin az önce bahsettiğimiz üzere 2000'li yıllarda önemli bir yapısal değişim geçirmiş olmasından bahsedebiliriz.

Çalışmalar, iş gücü verimliliğindeki artışın yaklaşık %40'ının işgücünün sektörler arası dağılımdan ileri geldiğini göstermektedir. Bu durum, tarımın payının azalması ve diğer sektörlerin özellikle imalat sanayinin payının artmasının toplam faktör verimliliğindeki büyüme hızında önemli bir rol oynadığına işaret etmektedir. Dolayısıyla, toplam faktör verimliliği artışındaki esas etken bu ise, söz konusu etkenin zaman içerisinde rolünün azalmasını bekleyebiliriz.

Yatırımlardan Nemalanabilme Potansiyeli

A - Yönetişim

- Yönetişim göstergeleri 2000’li yıllarda iyileşme gösterdi.
- Göstergelerin mevcut seviyesi hala yüksek değil; ancak Çin ve Hindistan gibi rakip ülkelerin göstergeleri daha da düşük.
- Genel olarak yönetim çok ciddi bir kısıt teşkil eder gibi gözükmemektedir.
 - Not: Ekonomi politikasında ve özel olarak makroekonomi yönetiminde etkinlik meselesi

Karar ağacının yatırımlardan nemalanma potansiyeli konusuna geçerse ele alabileceğimiz konulardan bir tanesi yönetim göstergeleridir.

Dünya Bankası uzun yıllardır bu konuda çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmaları incelediğimizde Türkiye’nin 2000’li yıllarda yönetim göstergeleri bakımından iyileşme gösterdiği sonucuna ulaştık. Ancak, AB üyeleri ile karşılaştırdığımızda Türkiye geride kalmaktadır. Buna karşın Türkiye, büyüme performansı bakımında kendisinden daha ileride olan Çin ve Hindistan’ın da üzerinde yer almaktadır. Dolayısıyla, yine yönetim sorunları önemsizdir dememekle ve Türkiye’nin daha ileri gidebileceğini belirtmekle birlikte asıl kısıtın yönetim konusunda olmadığını düşünmekteyiz. Bu noktada dalgalanma konusunun altını çizerek, dış şoklara karşı bir hassasiyetimizin olduğunu hatırlatmakta da fayda var.

B – Vergiler? Büyük Devlet?

Kronik ve bilinen sorunlardan dolayı vergi gelirleri ve devlet nihai tüketim harcamalarının GSYH içindeki payı yüksek değildir. Verginin tabana yayılarak daha fazla vergi toplanabilmesi ve bu çerçevede daha kaliteli ve daha fazla kamu hizmeti sunulabilmesi büyümeyi olumlu yönde etkileyecektir.

		1970	1980	1990	2000	2005	2006	2007	2008
Vergi	Türkiye	9.3	13.3	14.9	24.2	24.3	24.5	24.1	24.2
	OECD Ort	27.5	30.9	33.1	35.5	35.2	35.4	35.4	34.8

		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kamu Tüketimi	Türkiye	11.5	11.4	10.6	10.2	9.7	9.8	10.0	10.1
	OECD Ort	18.3	18.7	19.0	18.7	18.7	18.6	18.4	18.9

Kaynak: OECD (2010), *Revenue Statistics 2010 - Special Feature: Environmental Related Taxation*, OECD Publishing.

Vergi konusu Türkiye'nin her zaman gündeminde yer almıştır. Acaba yüksek vergiler bir nemalanma sorunu yaratabilir mi? Kronik ve bilinen sorunlardan dolayı vergi gelirleri ve devlet nihai tüketim harcamalarının GSYH içindeki payı ülkemizde yüksek değildir.

Bu slaytta OECD ortalaması ile bir karşılaştırma görmektesiniz. 2008 itibarıyla toplam verginin GSYH'ya oranı Türkiye için %24 düzeyindeyken, OECD için bu oran yaklaşık %35'dir.

Verginin tabana yayılarak daha fazla vergi toplanabilmesi ve bu çerçevede daha kaliteli ve daha fazla kamu hizmeti sunulabilmesi büyümeyi olumlu yönde etkileyecektir.

Ancak, Vergi Yapısı Çarpıktır:
Gelir ve kardan alınan verginin payı düşük,
mal ve hizmetlerden alınan verginin payı ise yüksektir.

		1975	1985	1990	2000	2005	2006	2007	2008
Mal ve Hizmetler	Türkiye	41.3	36.0	27.9	42.0	49.3	48.7	47.7	45.5
	OECD Ort	32.8	33.7	33.0	32.8	32.8	32.1	31.6	31.7
Gelir ve Kar	Türkiye	42.3	37.0	33.5	29.5	21.8	21.6	23.7	23.9
	OECD Ort	37.1	36.9	37.1	35.3	34.7	35.6	36.3	35.6
Kişisel Gelir	Türkiye	32.9	27.5	26.8	22.2	14.7	15.6	17.0	16.5
	OECD Ort	29.8	29.7	29.6	25.5	24.2	24.3	24.7	25.0
Kurum Gelirleri	Türkiye	5.1	9.5	6.7	7.3	7.1	6.0	6.8	7.3
	OECD Ort	7.6	8.0	7.9	9.8	10.2	10.7	10.8	10.1
Sos. G.üv. Primleri	Türkiye	9.5	14.3	19.7	18.7	22.4	22.4	21.7	25.0
	OECD Ort	22.0	22.1	22.0	24.4	25.0	24.7	24.6	25.3

Kaynak: OECD (2010), Revenue Statistics 2010 - Special feature: Environmental Related Taxation, OECD Publishing

Bu noktada, Vergi yapısının çarpık olduğunu çünkü gelir ve kardan alınan vergi payının düşük, mal ve hizmetlerden alınan vergi payının ise yüksek olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla, Türkiye'nin vergi konusunda sağlayacağı iyileşme olumlu bir etki yaratacağını düşünüyoruz. Ancak, doğrudan büyüme oranı veya toplam faktör verimliliği artışı açısından vergi konusunun esas kısıtı oluşturmadığı kanaatindeyiz. Ancak, az önce bahsettiğim tamamlayıcı girdilerin gerçekleştirilmesi açısından konuya yaklaşırsak; devletin yeterli kaynak yaratabilmesi için bu değişkenin vurgulanması gerekiyor.

Yatırımların Toplumsal Getirisi

A – Altyapı

- Özellikle son yıllarda yapılan çalışmalar «kamu harcamaları» ile büyüme arasında pozitif bir ilişki buluyor.

Aschauer (1989): "Kamu sermaye stoku" %10 artarsa TFV %4 artar.

Romp and de Haan (2007) son yıllarda yapılan çalışmalarda pozitif ama biraz daha düşük etkilerden bahsediyor.

•Türkiye’de 2000’lerin ilk yarısında altyapı yatırımları durakladı ancak 2006’dan itibaren yükseldi.

•Altyapının ciddi bir kısıt olduğuna dair anektodal bir delil bulunmamaktadır.

B – Coğrafi Konum

- Ciddi bir kısıt değil.

Karar ağacının son çatalı olan yatırımların toplumsal getirisine bakarsak, şüphesiz ki altyapı yatırımları önem arz etmektedir. Yapılan bir çalışma göstermektedir ki kamu sermaye stoku %10 artarsa toplam faktör verimliliği %4 artmaktadır. Diğer bir ifade ile toplam faktör verimliliğinin kamu sermaye stokuna esnekliği %40 civarındadır. Takip eden çalışmalar daha düşük oranlar tespit etmiştir.

Türkiye’de 2000’lerin ilk yarısında altyapı yatırımları durakladı ancak 2006’dan itibaren yükseldi. Altyapı konusunda daha da fazla yatırım gerekecektir. Ancak, altyapının da ciddi bir kısıt olduğuna dair kuvvetli bir veri bulunmamaktadır.

C – Beşeri Sermaye ve Eğitim

- (Başka etkenler sabit kabul edildiğinde) Türkiye’de eğitimin getirisi karşılaştırılabilir ülkelere göre daha yüksek ise o zaman beşeri sermayenin önemli bir kısıt olduğu sonucuna varmak mümkün olur.
- Türkiye’de tecrübe sabit kabul edildiğinde, bir yıllık ek eğitimin ortalama getirisi orta gelir düzeyindeki ülkelere yakındır (% 10 civarında). Bu oran yüksek gelirli ülkelerdeki getiri oranlarından daha yüksektir.
- Buna karşılık Türkiye’de yükseköğretimin getirisi dünya ortalamalarının oldukça üzerindedir.

Beşeri sermaye ve eğitim konusundaki kanaatimize, başka etkenler sabit kabul edildiğinde Türkiye’de eğitimin getirisi karşılaştırılabilir ülkelere göre daha yüksek ise o zaman beşeri sermayenin önemli bir kısıt olduğu sonucuna varmanın mümkün olduğu önermesinden hareketle ulaştık.

Türkiye’de tecrübe yani iş yılı sabit kabul edildiğinde bir yıllık ek eğitimin ortalama getirisi, orta düzey gelirindeki ülkelere yakındır. %10 civarındaki bu oran yüksek gelirli ülkelerdeki getiri oranlarından daha yüksektir. Buna karşın, Türkiye’de yükseköğretimin getirisi dünya ortalamalarının oldukça üzerindedir.

Türkiye’de Eğitim Seviyelerine Göre Eğitimin Getirisi

		İlköğretim	Orta Öğretim	Yüksek Öğretim
TÜRKİYE	1988	0.16	0.25	0.52
	1994	0.56	0.38	0.47
	2004	0.30	0.35	0.55
	2008	0.28	0.30	0.61
DÜNYA		0.27	0.17	0.19

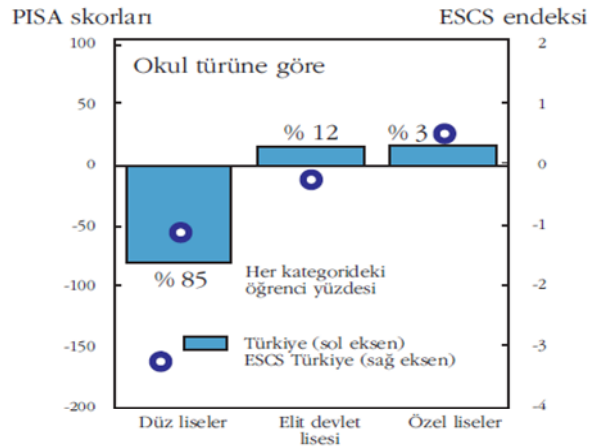
Kaynak: Türkiye verileri Hanehalkı Bütçe Anketi (1994) ve Hanehalkı İlgücü Anketlerinden (1988, 2004, 2008) hesaplanmıştır. Dünya verileri: Psacharopoulos, P. ve H. A. Patrinos (2004).

Bu slaytta farklı eğitim düzeylerini farklılaştırarak konuyu inceleyebilir, diğer bir ifade ile eğitim seviyelerine göre eğitimin getirisini görebiliriz.

Yükseköğretimde dünya ortalaması yaklaşık %19 iken, Türkiye’de yükseköğretimin getirisi %61 çıkmaktadır. Ortaöğretimde bu oran %17’ye %30 çıkmaktadır. İlköğretimde ise fark kapanmaktadır. Dolayısıyla, hem yükseköğretim hem ortaöğretim düzeyinde Türkiye’de önemli bir işgücü kıtlığı olduğunu söylemek mümkündür. Bu önemli sonuca eğitim miktarı açısından ulaşıyoruz.

Türkiye’de eğitimin kalitesi ortalamada düşük varyansı yüksektir: PISA Sonuçları

Elit okullarda okuyan öğrencilerin performansı OECD ortalamasına göre yüksek; düz liselerin performansı ise çok düşüktür.



Kaynak: OECD (2006)

Eğitim kalitesi açısından da konuya yaklaştığımızda eğitim kalitesinin de yeknesak olmadığını rahatlıkla görebiliyoruz. OECD’nin 2006 yılı PISA sonuçlarına dayanarak yaptığı çalışma, düz liselerden mezun olan öğrencilerin ortalama PISA skorlarının 0 olan OECD ortalamasının ciddi bir biçimde (%70–80) altında olduğunu gösteriyor. Buna karşın, elit kamu liseleri ve özel okullardan mezun olan öğrenciler ise OECD ortalamasının üzerinde (%15–20) puan alıyorlar.

Eğitim ve Kayıt Dışılık

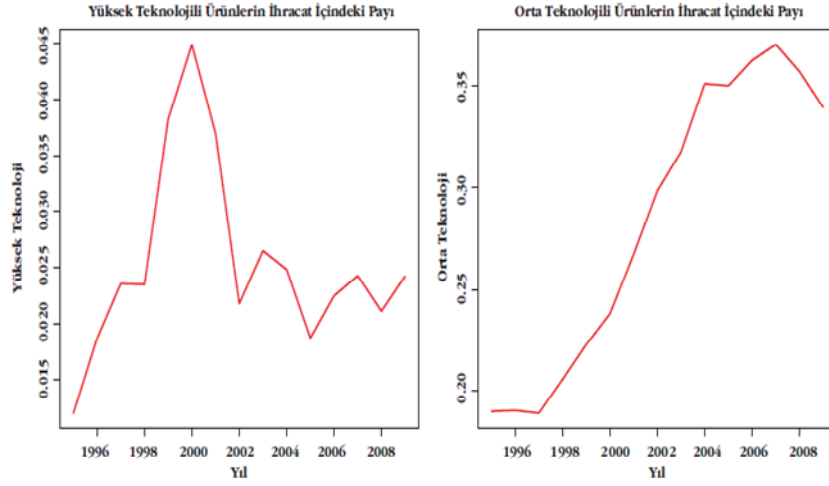
- Beşeri sermaye ile kayıt dışılık arasında önemli bir ilişki vardır (Taymaz 2009).
- Girişimcinin eğitim seviyesi kayıt dışında kalma seçiminde önemli bir rol oynamaktadır.
- Kayıt içindeki firmalar ile kayıt dışında kalan firmalar arasında önemli bir verimlilik (TFV) farkı ortaya çıkmaktadır.
- İmalat sanayindeki firmalar arasında kayıt içindeki firmaların TFV, kayıt dışındaki firmalardan 1,5 kat fazladır.
- Girişimcinin eğitim düzeyi kontrol edildiğinde bu fark % 44'e düşmektedir.
- Dahası, kayıt dışılık finansmana erişim konusunda kayıt içindeki firmalar ile kayıt dışındaki firmalar arasında bir fark ortaya çıkmamaktadır.
- **Sonuç: Kayıt dışılık bir “vergi” sorunu kadar bir “eğitim sorunu”dur.**

Dünya Bankası için yapılan çalışmada eğitim ile kayıt dışılık arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın sonuçlarına bakarsak:

- Girişimcinin eğitim seviyesi kayıt dışında kalma seçiminde önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, kayıt dışında kalan girişimciler eğitim düzeyi daha düşük olan girişimcilerdir.
- Kayıt içindeki firmalar ile kayıt dışında kalan firmalar arasında önemli bir verimlilik (TFV) farkı ortaya çıkmaktadır. Bu farklılık %250 düzeyindedir.
- İmalat sanayindeki firmalar arasında kayıt içindeki firmaların TFV, kayıt dışındaki firmalardan 1,5 kat fazladır.
- Girişimcinin eğitim düzeyi kontrol edildiğinde bu fark %44'e düşmektedir.
- Kayıt dışılık finansmana erişim konusunda kayıt içindeki firmalar ile kayıt dışındaki firmalar arasında çok ciddi bir fark ortaya çıkmamaktadır.

Sonuç olarak kayıt dışılık bir “vergi” sorunu kadar bir “eğitim sorunu”dur.

İhracatın Yapısı - 1

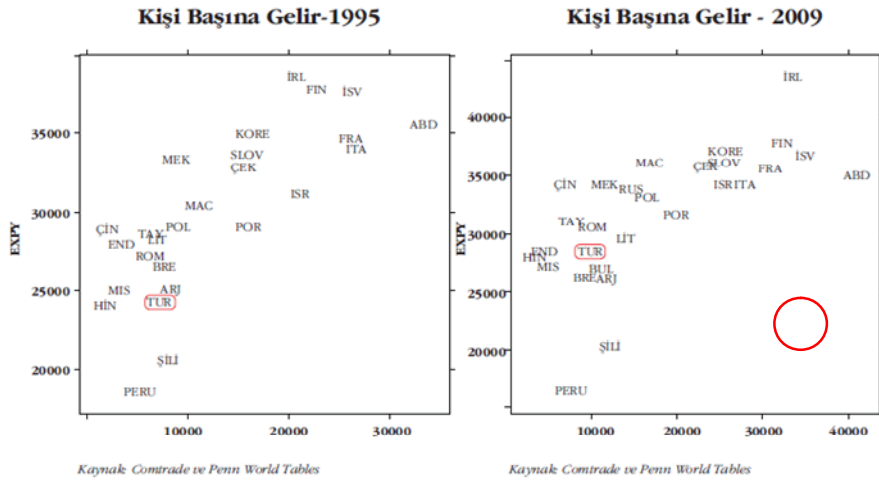


Yatırımların toplumsal getirisi acaba bir problem mi? sorusuna yanıt olarak inceleyeceğimiz son konu ihracatın yapısı...

İhracatın yapısında ciddi bir iyileşme olduğunu bu slaytta görebiliyoruz. Sağ taraftaki şekilde orta teknoloji ürünlerin toplam ihracat içindeki payı yer almaktadır. 1996 yılında %20'nin altında iken, %30–35'lere yükselmiştir. Otomotiv ve makine sektörlerini örnek olarak gösterebiliriz. Buna karşın sol taraftaki şekil göstermektedir ki yüksek teknoloji ürünlerin toplam içerisindeki payı düşük kalmış, %2–2,5 civarında seyretmiştir.

İhracatın Yapısı - 2

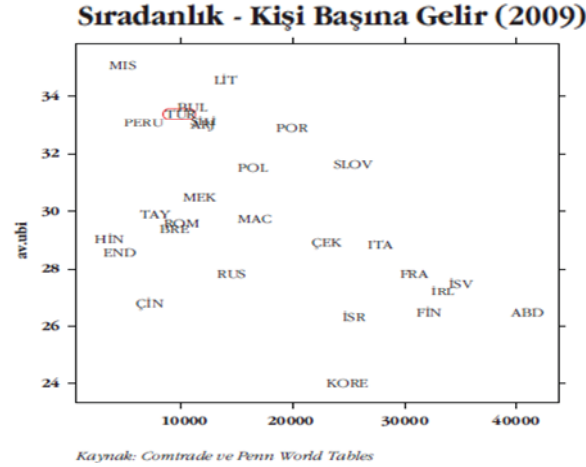
Gelişmişlik EXPY ile Gelecekteki Büyüme Arasındaki Yakın İlişki (Hausmann ve Rodrik)



İhracatın gelişmişlik düzeyini inceleyen çalışmalar, her ülkenin ihraç ettiği ürünler için, o ürünü ihraç eden ülkelerin ağırlıklı ortalama kişi başına geliri hesaplanmaktadır. Böylece her ürün için bir ortalama gelir veya verimlilik düzeyi elde edilmektedir.

1995 ile 2009 yılları arasında Türkiye’de bir iyileşme gözlemlemek mümkün. Ancak, 2009 yılında da kişi başına gelir seviyesi (PPP) Türkiye ile benzer olan Tayland, Romanya, Meksika, Çin ve Rusya gibi ülkelerin gerisinde kalmakta. Dolayısıyla, bu gösterge açısından baktığımızda bir iyileşme olsa da ihracat yapısının gelişmişlik düzeyinde ilerlememiz gereken bir alan mevcut olduğunu görüyoruz.

İhracatın Yapısı - 3



Son olarak, yine Hausmann'ın geliştirdiği sıradanlık göstergesine bakacağız. Sıradanlık göstergesi, bir ülkenin ihraç ettiği ürünlerin ortalama kaç tane başka ülke tarafından üretildiğini göstermektedir. Bu rakam ne kadar yüksek olursa ihracatın gelişmişliği hakkında o kadar olumsuz, ne kadar düşük olursa ihracatın gelişmişliği hakkında o kadar olumlu... Dolayısıyla, ne kadar düşük olursa, bir ülke başka ülkeler tarafından üretilemeyen ürünleri üretiyor demektir. Türkiye'de bu rakam 2009 yılı itibariyle oldukça yüksek çıkmaktadır.

İhracatın Yapısı: Sonuç

- Türkiye'nin ihracat yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir.
- Ancak, görece olarak ihracat ürün yelpazesi hala "gelişmiş" olmaktan uzaktır.
- 2000'li yıllarda Türkiye'nin ihracatında orta düzey teknoloji yoğun ürünlerin payı artarken teknoloji yoğunluğu yüksek olan malların payı çok düşük kalmıştır.
- Mevcut ihracat yapısının gelecekteki büyümeye katkısı açısından değerlendirilmelidir.

Özetle, Türkiye'nin ihracat yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Ancak, görece olarak ihracat ürün yelpazesi hala "gelişmiş" olmaktan uzaktır, 2000'li yıllarda Türkiye'nin ihracatında orta düzey teknoloji yoğun

ürünlerin payı artarken teknoloji yoğunluğu yüksek olan malların payı çok düşük kalmıştır. Netice itibarıyla ihracatın gerek teknolojik içeriği gerek gelişmişlik derecesi açısından bakıldığında Türkiye daha ileri gitmelidir.

İhracatın “İç Dinamiklerinin” Sınırları?

- 2000’li yıllarda gelişen ihracat sektörlerinin ithalat içeriği yüksek (Saygılı et. al. 2010)
- Piyasa aksaklıkları ve koordinasyon problemleri girişimcilerin yeni alanlara yatırım yapma eğilimlerini sınırlandırabilir.
- Bu durumda, yeni sektörlerin gelişmesi için kolektif müdahaleler gerekebilir -> Sanayi politikası
- Sanayi politikası finansman ve yatırım desteği olarak anlaşılmamalı
 - Tamamlayıcı fiziksel yatırımların yapılması
 - Tamamlayıcı beşeri sermaye yatırımlarının yapılması
 - Düzenleyici çerçeve
 - Kamu ile özel sektör arasında yoğun diyalog ve işbirliği
 - Saydamlık, takip, değerlendirme, iyileştirme

Acaba ihracatta iç dinamiklerin sınırlarına gelmiş durumda mıyız? Merkez Bankası’nın yaptığı çalışma 2000’li yıllarda gelişen ihracat sektörlerinin ithalat içeriğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Piyasa aksaklıkları ve koordinasyon problemleri girişimcilerin yeni alanlara yatırım yapma eğilimlerini sınırlandırabilmektedir. Bu durumda, yeni sektörlerin gelişmesi için kolektif müdahaleler gerekebilir. Dolayısıyla, artık Türkiye’nin bir “Sanayi Politikası”na ihtiyacı olabilir. Ancak, sanayi politikası denildiğinde sadece ya da ağırlıklı finansman ve yatırım desteği anlaşılmamalıdır. Sanayi politikası denildiğinde,

- Tamamlayıcı fiziksel yatırımların yapılması
- Tamamlayıcı beşeri sermaye yatırımlarının yapılması
- Düzenleyici çerçeve
- Kamu ile özel sektör arasında yoğun diyalog ve işbirliği
- Saydamlık, takip, değerlendirme ve iyileştirme de anlaşılmalıdır.

Sonuç

- Tarımın payı azaldıkça “yapısal değişim” asgari bir verimlilik artışını garanti etmektedir.
- 1) Ancak piyasa mekanizması tek başına teknoloji içeriğinin artmasını sağlamayabilir; bu anlamda Türkiye rakiplerinin gerisinde kalma tehlikesi ile karşı karşıyadır: Sanayi Politikası
- 2) Beşeri sermayenin önümüzdeki dönemde ciddi bir kısıt olması yüksek bir ihtimaldir; beşeri sermaye yetersizliği kayıt dışılık ile de yakından ilgilidir
- Kamunun vergiyi tabana yayarak vergi gelirini arttırması ve kamu hizmetlerine (özellikle eğitim ve altyapı) daha fazla harcama yapması gerekmektedir

Sonuç olarak, tarımın payı azaldıkça “yapısal değişim” asgari bir verimlilik artışını garanti etmektedir. Ancak, raporumuzun neticesinde 3 tespitin altını tekrar çizmek isterim:

1. Piyasa mekanizması tek başına teknoloji içeriğinin artmasını sağlamayabilir; bu anlamda Türkiye rakiplerinin gerisinde kalma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Dolayısıyla, bir “Sanayi Politikası”na ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.
2. Beşeri sermayenin de önümüzdeki dönemde ciddi bir kısıt olması yüksek bir ihtimaldir. Beşeri sermaye yetersizliği kayıt dışılık ile yakından ilgilidir.
3. Kamunun vergiyi tabana yayarak vergi gelirini arttırması ve kamu hizmetlerine (özellikle eğitim ve altyapı) daha fazla harcama yapması gerekmektedir.